

XVII–XVIII amžių kauniečių (vyrų) pavardžių variantai

ALMA RAGAUSKAITĖ

Lietuvių kalbos institutas, Vilnius

The process of formation of surnames among the citizens of Kaunas was still far from its completion in the 17th and 18th centuries, as witnessed by the numerous variants recorded in the documents. Various factors contributed to this instability, notably the use of Polish and Latin in official documents, and the fact that little attention was paid to the accurate reproduction of surnames. 17th century variants of surnames are here classified into three groups: (1) orthographical and phonetic variants, (2) variants differing as to their endings, and (3) variants with different patronymical suffixes. The latter groups are referred to as morphological variants. In the article, most attention is paid to the first type. A similar instability, especially with regard to orthography and phonetics, is noted in 18th century documents.

0. ĮVADAS

Jau rašyta apie kauniečių pavardžių formavimąsi. Nustatyta, kad visose vietinėse Kauno miestiečių bendruomenėse grupėse pavardės susidarė skirtingu laiku. Mėginta teigti, kad anksčiausiai atsirado miestiečių elito pavardės. Net XVI a. pirmojoje pusėje germaniškos kilmės asmenvardžiais užrašyti asmenys (greičiausiai mieste gyvenę vokiečiai) ir kai kurie kauniečiai lietuviai, užimantys aukštesnę padėtį visuomenėje, matyt, jau galėjo vadintis pavardėmis. Antrojoje šio šimtmečio pusėje bei XVII a. pirmojoje pusėje miestiečių luomo viduriniojo bei žemesniųjų sluoksnių atstovai palaipsniui įgyja paveldimus antroponimus. XVII a. antrojoje pusėje visi kauniečiai jau turėjo pavardes (Ragauskaitė 2002: 123–143). Tačiau tuo metu jų galutinis formavimasis dar nebuvo pasibaigęs. Pastebėta, jog XVII–XVIII a. miestiečių pavardės pasižymi dideliu variantiškumu. Pavardės VARIANTAIS čia vadinamos skirtingos tos pačios pavardės formos (plg. Podol'skaja 1978: 41)¹. Kitaip tariant, vieno kurio nors pavardės elemento (galūnės, priesagos ir kt.) pasikeitimas jau leidžia kalbėti apie naujo jos varianto atsiradimą. Tai ne tik su Kauno vardu susijęs reiškinys. Pavardžių įvairavimas pastebėtas ir kito XVII a. Lietuvos miesto – Vilniaus, taip pat Lenkijos, Rusi-

¹ Panašiai pavardės varianto sąvokos turinys nusakomas ir kitų autorių darbuose (plg. Zinkevičius: 1977; Bubak 1981: 251–257; 1986: 112–115, 151–152; Maciejauskienė 1997: 71 ir kt.).

jos, Latvijos ir kitų Europos valstybių miestų vardynuose. Išsamiai buvo aptarti XVII a. pradžios vilniečių asmenvardžių variantai, išaiškintos jų atsiradimo aplinkybės (Zinkevičius 1977: 55–59; 91–93). Nemažai rašyta apie lenkų miestiečių pavardžių prielaidų įvairumą (Bubak 1986: 37, 98, 112). Daugiausia aiškintos teorinės šio luomo rusų pavardžių variantų klasifikavimo problemos (Krakalija 1974: 53–58; Gvozdeva 1990: 13–14; Kučerenco 1990: 45–46). Tyrinėtas jų pravardinių asmenvardžių variavimas (Vizgalov 1973: 167–170). Išnagrinėti fonetiniai rusų antroponimų variantai (Superanskaja 1969: 171–198; 1978: 414–430). Domėtasi jų istorinių vardų variantais (Simina 1970: 189–194). Sudaryta varijuojančių latvių vardų klasifikacija (Dambe 1970: 218–219). Aktualus atrodo ir vieno didžiausių LDK miestų – Kauno – tolesnės miestiečių pavardžių raidos tyrimas.

Šio straipsnio tikslas – aptarti XVII–XVIII a. kauniečių pavardžių variantų radiomosi priežastis, palyginti juos su dabartinėmis lietuvių pavardėmis ir išskirti svarbiausias jų grupes. Be to, bus bandoma pasižiūrėti, kokią įtaką variantų porų susidarymui turėjo pasirinktų šaltinių specifika bei kiti veiksniai.

Medžiaga straipsniui surinkta iš 1603–1800 m. Kauno miesto 39 aktų knygų². Jos rašytos lenkų ir lotynų kalba. Dokumentų turinys įvairus. Magistrato knygose rašoma apie tarybos sprendimus, miestiečių skolas ir finansinius reikalus. Čia taip pat įrašyti cechų nuostatai, teismo protokolai, gyventojų testamentai ir kiti miesto gyvenimo realijas atspindintys dokumentai. Vaito knygą sudaro smulkesnių bylų protokolai. Suolininkų knygose įrišti šiam teismui įteikti besibylinėjančių asmenų skundai bei nagrinėtų bylų protokolai. Aktų įrašų knygose buvo rašomos įvairios pirkimo-pardavimo sutartys, testamentai, dovanojimai ir kt. Nuo XVIII a. šiose knygose registruoti centrinių apeliacinių, miesto ir kitų teismų sprendimai bei įvairių pareigūnų raštai Kauno miestui. Lentvaičių (vaito pavaduotojų) spęstos bylos surašytos atskirose knygose. Burmistro knygose atspindi burmistrų ir miesto išdininkų veikla. Jose susegtos ataskaitos apie miesto pajamas ir išlaidas, įvairios sąskaitos³.

Iš viso iš aptartų šaltinių buvo išrašyta 2911 skirtingų vyrų įvardijimų. Iš XVII a. dokumentų surinkta 1511 užrašymų. Tarp jų 1311 (86, 96% visų XVII a. užrašymų) yra dvinaiai, pvz.: *Albertus Baranowicz* (S₃ 152)⁴, *Grzegorz Borkiewicz* (MS₁ 338), *Georgius Demer* (S₃ 77), *Marka Fiedorowicz* (GEN⁵; MS₁ 437), *Matiasz Jodbelis* (MS₁ 438), *Marcin Kasproicz* (S₃ 168), *Walentya Kielaycia* (GEN; MS₁ 258), *Andreas Lang* (MS₁ 304), *Jerzego Matulewicz* (GEN; MS₁ 313), *Matyafzu Milkozientyu* (DAT; S₃ 286), *Michael Naugard* (S₃ 321), *Kaspra Oszakaltis* (MS₁ 286), *Simon Pupeykiewicz* (S₃ 129), *Adam Wisztoklis* (S₃ 429), *Hanufa Zagiera* (GEN; S₃ 148) ir kt.

² Jų sąrašas pateiktas straipsnio pabaigoje. Dar viena 1636–1646 m. Kauno magistrato knyga yra saugoma Rusijos valstybės senųjų aktų archyve Maskvoje (F. 356. Ap. 1. B. 19588). Ja pasinaudoti nebuvo galimybės.

³ Plačiau apie šio laikotarpio dokumentus žr. Kiaupa (1973: 125–140).

⁴ Visi straipsnyje pateikiami asmenvardžiai yra metrikuoti. Skliaustuose nurodoma istorijos šaltinio santrumpa ir lapo numeris.

⁵ Pasitaiko šių linksnių pavadinimų sutrumpinimai: kilmininkas – GEN, naudininkas – DAT, įnagininkas – INSTR.

200 (13, 04%) miestiečių užrašyta dviem krikščioniškais vardais ir pavarde, pvz.: *Augustyn Paweł Dowiata* (S₃ 307), *Jana Eustachego Koiałowicza* (GEN; S₃ 277), *Marcin Jan Kozakiewicz* (MS₁ 97), *Jerzy Konstanty Mackiewicz* (S₃ 491), *Piotr Kazimierz Saurymowicz* (S₃ 238), *Christianum Franciscum Schacht* (MS₁ 125), *Joannem Alexandrum Stephanowicz* (MS₁ 470), *Kazimierz Michał Surwił* (S₃ 79), *Joannes Andreas Szymanowski* (MS₁ 310), *Kazimierz Stefan Urbanowicz* (S₃ 444) bei kt.

Iš XVIII šimtmečio surinkta 1400 asmenų įvardijimų. 1152 (t. y. 82, 28% visų XVIII a. užrašymų) kauniečiai užrašyti vardu ir pavarde, pvz.: *Antoniego Dukiewicza* (GEN; AI₉ 560), *Jan Faber* (L₈ 71), *Michael Fok* (MS₂ 157), *Bartłomiej Gruzdz* (AI₉ 280), *Maciełowi Hintzowi* (DAT; AI₈ 72), *Ernestowi Hirzsfeltowi* (DAT; MS₂ 203), *Michała Hofmana* (GEN; MS₂ 202), *Jana Kalofa* (GEN; L₇ 109), *Jana Kieyzera* (GEN; L₈ 6), *Joannes Kifter* (MS₁ 157), *Michał Kleyn* (L₇ 132), *Tomasz Pieczulewicz* (AI₉ 197), *Matys Reyter* (L₁₁ 90), *Józef Rex* (L₉ 140), *Johan Szreyter* (L₉ 100), *Krzysztofowi Walterowi* (DAT; MS₂ 147) ir kt.

Matyt, trumpumo sumetimais 128 (9, 15%) miestiečiai paminėti tik pavarde, pvz.: *Augowiczowi* (DAT; L₁ 71), *Bartoszewicza* (GEN; AI₁ 147), *Jasiulewicza* (GEN; L₁ 74), *Markiewiczza* (GEN; AKA₂ 64), *Mazurkiewiczza* (GEN; L₁ 48), *Michalkiewiczowi* (DAT; L₁ 48), *Sokolowski* (M₂ 324) ir t. t.

Lyginant su XVII amžiumi, padaugėjo miestiečių, turinčių tris antroponimus – du krikščioniškus vardus ir pavardę. Taip užrašyta 120 (8, 57%) kauniečių, pvz.: *Daniela Fryderyka Kantela* (GEN; AI₉ 262), *Janowi Krystyanowi Lerchowi* (DAT; AI₃ 21), *Janowi Krzysztophowi Plewowi* (DAT; MS₂ 147), *Krystyan Henryk Pohibel* (M₂ 353), *Piotr Władysław Surwił* (AI₂ 52), *Martinus Joannes Szawłowski* (AI₂ 54), *Jan Krzysztoff Szrewer* (AI₇ 49), *Maciey Jozef Wieliczko* (AI₂ 20), *Stanisław Piotr Wierzbicki* (MS₁ 435) ir kt. Kaip matyti, XVII–XVIII a. ne visuomet buvo krikštijama vienu bažnyčios šventojo vardu. Tai būdinga ne tik Kauno gyventojams. Pasirodo, tokius užrašymus plačiai prasmė galima sieti ir su kitų Europos miestų gyventojų įvardijimo tradicija. Manoma, kad ji buvo ypač įsigalėjusi Vokietijoje. Šioje šalyje jau XV a. privileijuotos miestiečių šeimos krikštįdavo savo vaikus dviem vardais (Benson 1990: 195). Įdomu tai, kad kaip tik daugeliu atvejų dviem krikščioniškais vardais užrašyti ir Kaune gyvenę vokiečiai, pvz.: *Adam Jerzy Dyrng* (L₇ 112), *Jana Krystyana Gatermana* (GEN; AI₇ 205), *Andrzej Jakub Hirzfeld* (AI₂ 6), *Jakub Frydrych Stolz* (MS₂ 235), *Jana Bernarda Szwarcza* (GEN; AI₃ 160), *Karol Reinhold Wunderam* (AI₁₀ 482) ir kt.

Dėmesį atkreipia tai, kad Kauno teismų bylų įrašuose tie patys kauniečiai yra minimi ne vieną kartą. Kaip paaiškėjo, dalis bylų būdavo perduodama kitos instancijos teismui. Asmenų tapatumą skirtingų metų įrašuose padeda nustatyti miestiečių vardai, pareigų, amatų pavadinimai. Iš pateikiamų pavyzdžių aiškiai matyti, kad bus kalbama tik apie tų pačių asmenų pavardžių variantus, pvz.: *Bartłomie Hryszkaitis* (VSM 82) – *uczciwego Bartłomieia Hryszkiewiczza mieszczanina kowien(skiego)* (GEN; VSM 82); *uczciwy Kasper Perkunelis szwiec i mieszczanin kowien(ski)* (MV 216) – *uczciwy Kasper Perkunowicz szwiec i mieszczanin kowien(ski)* (MV 62); *p(an) Kazimierz Hofzkiewicz radca kowienski* (SV₂ 105) – *p(ana) Kazimierza Ofzkiewiczza* (GEN; SV₂ 127); *Antoniemu Narodzkiemu radcie miasta Kowna* (DAT; SV₂ 254) – *Antoniemu Narockiemu radcie kowien(skiemu)* (DAT; SV₂ 254) ir t. t.

Aptariant kauniečių pavardžių varijavimo atvejus, jų formos bus lyginamos su dabartinėmis pavardėmis⁶. Pirmiausia pateikiamos struktūriškai artimiausios pavardės, reikalingos pagrįsti įvairuojančioms lytims. Kadangi tiriami konkretaus miesto pavardžių variantai, tai atsižvelgiama ir į šiandieninių pavardžių lokalizaciją. Be abejo, negalima pamiršti, kad žmonės visais laikais migruodavo. Į tokį didelį miestą kaip Kaunas atvykdavo ir visam laikui apsistodavo ir kitų miestų bei kaimų gyventojai. Kaip minėta, visi kauniečiai greičiausiai pavardes jau turėjo XVII a. Taigi pavardžių lyčių aptarimas pradedamas šiuo šimtmečiu⁷.

1. XVII AMŽIAUS PAVARDŽIŲ VARIANTAI

1.0. Nuo XVII a. šaltiniuose pastebėta įvairių pavardžių variantų. Jie buvo suklasifikuoti į tris grupes: 1) pavardžių variantai, atsiradę dėl grafinių bei fonetinių skirtumų, 2) pavardžių variantai, besiskiriantys galūnėmis, ir 3) pavardžių variantai su skirtingomis patroniminėmis priesagomis. Paskutiniųjų dviejų grupių variantai čia vadinami MORFOLOGINIAIS.

1.1. Surinkta nemažai variantų, susidariusių dėl užrašymo bei fonetinių skirtumų. Jie pateikiami pagal abėcėlę: 1607 m. *Maciey Balicki* (V₁ 231) | 1606 m. *Maciei Belicki* (V₁ 19), plg. db. pvd. *Balickis* ir *Belickis*; 1610 m. *Jan Barankiszki* (VSM 438) | 1610 m. *Jan Berankiškis* (VSM 438), plg. tik db. pvd. *Beraňkis*; 1665 m. *Georgio Cafimiro Barowfski* (S₃ 160) | 1668 m. *Georgio Cafimiro Borowfski* (S₃ 288), plg. db. pvd. *Baráuskas*, *Baròvskis* ir *Boráuskas*, *Boròvskis*; 1610 m. *Joannes Casparowicz* (M₃ 561) | 1610 m. *Joannes Casprowicz* (M₃ 562), plg. db. pvd. *Kasparavičius*; 1625 m. *Jakub Daugielis* (MV 150) | 1626 m. *Jacobi Dagiel* (MV 308), plg. db. pvd. *Daugelis* ir *Dagėlis*; 1662 m. *Joannes Dembkowfski* (S₃ 6) | 1672 m. *Joannes Dempkowski* (S₃ 340), plg. tik pvd. *Dempkáuskas*; 1668 m. *Macieia Gorfskiego* (GEN; S₃ 298) | 1663 m. *Mathie Gurfski* (S₃ 23), plg. db. pvd. *Gòrskis* ir *Gùrskas*, *Gùrskis*; 1670 m. *Josepho Jauczykiewicz* (S₃ 406) | 1670 m. *Josepho Jauczukiewicz* (S₃ 406), šiandien tokių pavardžių neturime; 1625 m. *Jerzego Łabanowfskiego* (GEN; MV 136) | 1627 m. *Jerzego Labunowfskiego* (GEN; MV 398), plg. db. pvd. *Labanáuskas*, *Labanovskis* ir *Labunáuskas*, *Labunòvskas*, *Labunòvskis*; 1612 m. *Mathias Plekaicis* (S₁ 5) | 1617 m. *Mathie Plakaitys* (S₁ 522), plg. db. pvd. *Plekaitis* ir *Plakỹs*; 1631 m. *Joannis Racziewicz* (S₂ 173) | 1640 m. *Joanis Roczkiewicz* (S₂ 248), plg. db. pvd. *Račkėvičius* ir *Ročkà*, *Ročkáitis* ir kt.; 1625 m. *Woyciecha Rudzianskiego* (GEN; MV 154) | 1627 m. *Woyciecha Rudzinskiego* (GEN; MV 390), plg. db. pvd. *Rudziáuskas* ir *Rudzinskas*; 1666 m. *Kafpra Zydkiewiczza* (GEN; S₃ 257) | 1666 m. *Gasperum Zytikiewicz* (S₃ 256), plg. db. pvd. *Žydkėvičius* ir *Žitkėvičius*. Kaip jau minėta, XVII a. miesto juridinius administracinius dokumentus rašė asmenys, kurių gimtoji kalba dažniausiai buvo ne lietuvių. Fiksuodami pavardes, tam tikras jų lytis jie perteikė labai nevienodai. Dalis paminėtų pavardžių yra

⁶ Dabartinės pavardės pateikiamos iš: Vanagas, red. (1985–1989).

⁷ Aptariant XVII–XVIII a. Kauno miestiečių pavardžių variantus, vienaip ar kitaip remtasi Z. Zinkevičiaus, J. Bubako, V. Maciejauskienės ir kt. darbais (žr. Zinkevičius 1977; Bubak 1981: 251–257; 1986: 112–115; 151–152; Maciejauskienė 1990: 263–273; 1991: 118–151; 1993: 34–99; 1997: 71–88).

įvairiai pakeistos. Dėl slavų ir lietuvių kalbų sąveikos dėsningai neskiriami balsiai *a* ir *e*, *a* ir *o*, *o* ir *u*. Painiojami priebalsiai *b* ir *p*, *t* ir *d*. Taigi pavardės buvo užrašomos taip, kaip jas išgirdavo ir suprasdavo raštininkai.

1.2. Tik keletas atvejų priskirta antrajam pavardžių variantų, besiskiriančių galūnėmis, tipui. Tai: 1615 m. *Valentin Burnifkis* (S₁ 368) | 1615 m. *Valentin Burnifko* (S₁ 367), plg. tik db. pvd. *Burnys*, *Burnikas* ir kt.; 1609 m. *Matys Czernis* (VSM 245) | 1609 m. *Matys Czernius* (VSM 246), plg. db. pvd. *Černis*, *Černys* ir *Černius*; 1607 m. *Andrzej Raudos* (V₁ 257) | 1607 m. *Raudis* (V₁ 220), plg. db. pvd. *Raūdas* ir *Raūdis*, *Raudys*. Šios grupės variantų nėra daug, nes neretai pavardės nelietuviškuose tekstuose buvo užrašomos be galūnių.

1.3. Trečiojoje grupėje yra pavardžių lytys su skirtingomis patroniminėmis priesagomis. Detaliau jos buvo suskirstytos į tris pogrupius: 1) pavardžių variantai su varijuojančiomis lietuviškomis patroniminėmis priesagomis, 2) pavardžių variantai su įvairuojančiomis slaviškomis patroniminėmis priesagomis ir 3) pavardžių variantai su skirtingos kilmės patroniminėmis priesagomis.

1.3.1. Pirmajam pogrupiui priskirtos pavardžių formos su skirtingomis lietuviškomis patroniminėmis priesagomis. Minėtini tik keli tokie atvejai, pvz.: 1612 m. *Georgius Brandziun* (S₁ 25) | 1613 m. *Georgius Brandzaytis* (S₁ 89), dabar tokių pavardžių nėra; 1626 m. *Matysowi Dylonowi* (DAT; MV 259) | 1626 m. *Macieia Dyluna* (GEN; MV 274), plg. tik db. pvd. *Diliūnas*; 1621 m. *Joannes Perdaytis* (S₁ 745) | 1621 m. *Joannes Perdonis* (S₁ 748), dabar tokių pavardžių nežinoma. Beje, šios pavardės variantus pastebėjo ir J. Oksas (2000: 183). Akivaizdu, kad kitakalbiai raštininkai painiojo ne tik slaviškas, bet ir lietuviškas patronimines priesagas *-aitis*, *-onis*, *-ūnas*. Tam įtakos galėjo turėti dar viena aplinkybė. Kauniečiai XVII a. pradžios teismuose kalbėjo lietuvių kalba. Teisindamiesi ar apskųdami savo skriaudėjus, jie privalėjo prisistatyti patys. Lietuviškai paaiškindavo, kur gyvena, kam tarnauja, kieno yra giminė ir pan. Numanu, kad tuo metu jie nebuvo labai sąmoningi ir patys galėjo save pavadinti skirtingai. Todėl teismų aktuose įsigalėjo tokie lietuviškų patronimių priesagų vartosenos polinkiai.

1.3.2. Antrajame pogrupyje – tų pačių pavardžių vartojimo atvejai su skirtingomis slaviškomis patroniminėmis priesagomis: 1609 m. *Piotr Bałtromieiewicz* (VSM 251) | 1610 m. *Piotr Bartłomieiewicz* (VSM 436), plg. tik db. pvd. *Baltramiėjūnas*; 1626 m. *Jozeph Borowicz* (MV 297) | 1628 m. *Jozeph Borewicz* (MV 435), plg. tik db. pvd. *Barāvičius*; 1625 m. *Adam Dominikiewicz* (MV 123) | 1625 m. *Adam Dominikowicz* (MV 105), plg. tik db. v. *Dominýkas*⁸; 1625 m. *Stephanowi Dwilowiczowi* (DAT; MV 174) | *Stephana Dwilewicz* (GEN; MV 173), plg. db. pvd. *Dvylāvičius*, *Dvylovičius* ir *Dvilēvičius*; 1608 m. *Banis Grygowicz* (VSM 86) | 1608 m. *Bania Grygiewicz* (GEN; VSM 21). Plg. db. pvd. *Grigāvičius*, *Grigovičius* ir *Grigēvičius*; 1607 m. *Piotr Gulbinowicz* (V₁ 278) | 1607 m. *Piotrowi Gulbiniewiczowi* (DAT; V₁ 158). Plg. tik db. pvd. *Gulbināvičius*, *Gulbinōvičius*; 1626 m. *Krzysztoff Jeremiaszewicz* (MV 204) | 1626 m. *Krzysztoffa Jeremiaszowicz* (GEN; MV 182), dabar tokių pavardžių nėra; 1626 m. *Jana*

⁸ Dabartinis vardas nurodomas iš: Kuzavinis, Savukynas (1994).

*Macieiwicz*a (GEN; MV 166) | 1624 m. *Jana Macieiewicz*a (GEN; MV 65), plg. db. pvd. *Maciejąuskas*, *Maciejaūskas*, *Maciejėnas*, *Maciejėvskis*, *Maciejövskis*; 1610 m. *Piotr Maciulowicz* (VSM 484) | 1610 m. *Piotru Maciulewicz*u (DAT; VSM 484), plg. db. pvd. *Maciulāvičius* ir *Maciulėvičius*; 1610 m. *Jakub Markowicz* (VSM 480) | 1610 m. *Jakubem Markiewiczem* (INSTR; VSM 396), plg. db. pvd. *Markāvičius* ir *Markėvičius*; 1606 m. *Jana Mikolaiowicz*a (GEN; V₁ 20) | 1607 m. *Jan Mikolaiowicz* (V₁ 154), plg. db. pvd. *Mikolajūnas*, *Mikolajūnas*, *Mykolajūnas*; 1607 m. *Jozef Pukienowicz* (V₁ 233) | 1607 m. *Jozefowi Pukienowiczowi* (DAT; V₁ 236), plg. tik db. pvd. *Pukėnas*, *Pūkėnas*, *Pūkėnas*, *Pukėnis*, *Pūkėnis*; 1607 m. *Mathias Szymkiewicz* (M₁ 263) | 1610 m. *Matys Szymkowicz* (M₁ 558), plg. db. pvd. *Šimkėvičius* ir *Šimkāvičius*; 1670 m. *Paulo Walo-wicz* (S₃ 411) | 1673 m. *Pawła Walewicz*a (GEN; S₃ 563), plg. db. pvd. *Valāvičius* ir *Valėvičius*. Šie pavardžių variantai greičiausiai susidarė dėl rytų slavų tėvavardžių darybos polinkių. Mat kitataučiams raštininkams slaviškos patroniminės priesagos *-evič* ir *-ovič* tebuvo „rusiška galūnės forma sūnui žymėti“ (Jablonskis 1979: 243). Todėl tą pačią pavarde jie užrašydavo su abiem priesagomis.

1.3.3. Trečiajam pogrupiui priskirti pavardžių variantai, turintys skirtingos kilmės patronimines priesagas: 1604–1610 m. *Gregorius Balwierun* (M₁ 136) | 1604–1610 m. *Georgius Balwierowicz* (M₁ 142), dabar tokių pavardžių nėra; 1606 m. *Lenart Brai-dziewicz* (VSM 74) | 1607 m. *Leonardo Braidziun* (VSM 401), tokių pavardžių taip pat nėra; 1604–1610 m. *Casparis Gruminaytis* (M₁ 221) | 1604–1610 m. *Caspar Gru-minowicz* (M₁ 44), tokių pavardžių dabar nėra; 1603–1629 m. *Marcin Janonis* (MV 51) | 1603–1629 m. *Marcin Janowicz* (MV 181), plg. db. pvd. *Janónis* ir *Janāvičius*; 1684 m. *Valentin Mifselunas* (MS₁ 234) | 1684 m. *Valentinum Mifselewicz* (MS₁ 248), plg. db. pvd. *Miseliūnas*; 1603–1629 m. *Dominika Narkuna* (GEN; MV 212) | 1603–1629 m. *Dominika Narkiewicz*a (GEN; MV 212), plg. db. pvd. *Narkūnas* ir *Narkėvičius*; 1603–1629 m. *Janowi Nieftanayciowi* (DAT; MV 57) | 1603–1629 m. *Jan Niefta-nowicz* (MV 86), tokių pavardžių taip pat nėra; 1603–1629 m. *Jana Stankuna* (GEN; MV 155) | 1603–1629 m. *Jana Stankiewicz*a (GEN; MV 331), plg. db. pvd. *Stankėvičius* ir *Stankūnas*; 1604–1610 m. *Bernardus Szymkun* (M₁ 128) | 1604–1610 m. *Bernardum Szymkowicz* (M₁ 144), plg. db. pvd. *Šimkūnas* ir *Šimkāvičius*. Matyt, dažniausiai dėl rusų raštinės tradicijos įtakos autentiškas, t. y. pačių miestiečių vartotas lietuviškas patronimines priesagas *-aitis*, *-ėnas*, *-onis*, *-ūnas*, teismų raštininkai keisdavo slaviškomis *-evič* ir *-ovič*.

2. XVIII AMŽIAUS PAVARDŽIŲ VARIANTAI

2.1. XVIII a. pavardės taip pat buvo užrašomos netiksliai, jų lytys svyravo. Ypač daug tų pačių pavardžių variantų, atsiradusių dėl grafinių bei fonetinių ypatumų, pavyzdžiui: 1773–1775 m.⁹ *Alexander Anyfzkiewicz* (L₇ 125) | *Alexander Anufzkiewicz* (L₇ 100), plg. db. pvd. *Aniškėvičius* ir *Anušėvičius*; 1768–1771 m. *Jerzy Dyminski* (L₄

⁹ Kai dokumentų lapai yra labai supainioti, nurodomos tik apytikslės, archyvo apraše nurodytos dokumento chronologinės ribos.

109) | Jerzego *Tyminfkiego* (GEN; L₄ 22), plg. db. pvd. *Dimĩnskis* ir *Timĩnskis*; 1775–1776 m. *Stan Dobrowskiemu* (DAT; L₈ 77) | *Stanisław Dombrowfki* (L₈ 91), plg. db. pvd. *Dabrąuskas* ir *Dambrąuskas*, *Dambrąuskis*, *Dambraũskis*, *Dombrąuskas*, *Dombròvskis*; 1754–1759 m. *Tomasza Dziekiewicza* (GEN; L₁ 58) | *Tomaszowi Dzinkiewiczowi* (DAT; L₁ 45), plg. db. pvd. *Dzenkėvičius* ir *Dzinkėvičius*; 1763–1765 m. *Symon Kałucki* (L₃ 16) | *Symon Kołucki* (L₃ 15), plg. db. pvd. *Kalūckas*; 1763–1765 m. *Tomasza Kontakiewicza* (GEN; L₃ 25) | *Tomaszowi Kantukiewiczowi* (DAT; L₃ 119), plg. tik db. pvd. *Kantakėvičius*; 1763–1765 m. *Maciełowi Kopyłowiczowi* (DAT; L₃ 42) | *Maciey Kopułowicz* (L₃ 153), plg. tik db. pvd. *Kapulskis*; 1763–1765 m. *Franciszek Łoszakiewicz* (L₃ 35) | *Francifzek Łafzukiewicz* (L₃ 15), plg. db. pvd. *Lašakevičius* ir *Lašukas*; 1768–1771 m. *Jerzemu Lugayłowi* (DAT; L₄ 109) | *Jerzemu Lungayło* (L₄ 30), plg. tik db. pvd. *Liugáila*; 1773 m. *Antoniemu Miranowiczowi* (DAT; L₆ 45) – *Antoni Mironowicz* (L₆ 126), plg. tik db. pvd. *Mironāvičius*; 1776–1778 m. *Piotr Morawfki* (L₉ 25) | *Piotrowi Murawskiemu* (DAT; L₉ 73), plg. db. pvd. *Morąuskas*, *Morāvskis* ir *Murąuskas*; 1763–1767 m. *Antoniemu Narockiemu* (DAT; SV₂ 254) | *Antoniemu Narodzkiemu* (DAT; SV₂ 326), plg. db. pvd. *Narockis*; 1775–1776 m. *Jan Paziemkowfki* (L₈ 64) | *Jana Pozienkowfkiego* (GEN; L₈ 45), dabar tokių pavardžių nėra; 1763–1765 m. *Dominika Radziejwicz* (GEN; L₃ 2) | *Dominikowi Rodziewiczowi* (DAT; L₃ 182); 1763–1765 m. *Jakuba Rodziewicza* (GEN; L₃ 192) | *Jakub Rudziewicz* (L₃ 28), plg. db. pvd. *Radzėvičius*, *Rodzėvičius* ir *Rudzėvičius*; 1715–1737 m. *Adama Stanisława Skuderewicza* (GEN; AI₁ 134) | *Stanisława Skuderowicza* (GEN; AI₁ 145), dar plg. db. pvd. *Skuderis*; 1780–1781 m. *Joseff Sosinfki* (L₁₁ 61) | *Joseff Susinski* (L₁₁ 213), dabar tokios pavardės nežinomos; 1773 m. *Michał Taramowicz* (L₆ 127) | *Michał Tarymowicz* (L₆ 25), plg. db. pvd. *Tarĩmas*; 1776–1778 m. *Jan Zygmantowicz* (L₉ 6) | *Jan Zygmuntowicz* (L₉ 76), plg. db. pvd. *Zigmantāvičius* ir *Zigmuntāvičius*, *Zigmuntovičius*. Stebina čia pateiktų XVIII a. kauniečių pavardžių lyčių įvairovė. Ir šiame amžiuje dėsningai ir nedėsningai vieni balsiai keičiami kitais. Pastebėta, kad balsis *a* tam tikrais atvejais pakeičiamas *o*, *o* → *a*, *o* → *u*, *e* → *i*. Vienaip ar kitaip kaitaliojami priebalsiai *c* ir *č*, *d* ir *t*, *m* ir *n*. Tam įtakos turėjo pasikeitusi, nelietuviška XVIII a. Kauno miesto raštinių aplinka. Todėl šiuo laikotarpiu atsirado daugiausia pavardžių variantų su įvairiomis slaviškomis priesagomis, jų fonetika nelietuviška.

2.2. Pasitaiko pavienių pavardžių morfologinių variantų.

2.2.1. Pastebėta įvairavimo atvejų su lietuviškomis ir slaviškomis patroniminėmis priesagomis, pvz.: *Krzysztoffa i Anny Giedrayciow* (GEN; AI₁₀ 402) | *Giedrowiczowie* (AI₈ 143), plg. db. pvd. *Giedráitis* ir *Giedrāvičius*.

2.2.2. Slaviškų priesagų vartosenos polinkius atspindi tokie pavyzdžiai:

1755–1763 m. *Bartłomiełowi Maciulewiczowi* (DAT; L₂ 177) | *Bartłomiełowi Maczulfkiemu* (DAT; L₂ 139), plg. db. pvd. *Maciulėvičius* ir *Mačulskis*.

1773 m. *Samuelem Wafilewicz* (MS₁ 234) – 1771 m. *Samuel Wasilewski* (MS₁ 158), plg. db. pvd. *Vasilėvičius* ir *Vasilėvskis*.

Iš pateiktų variantų aiškiai matyti, kad ir XVIII a. įvairių kalbų vartojimas trukdė nusistovėti rašytinei pavardės lyčiai.

3. APIBENDRINAMOSIOS PASTABOS

Apibendrinant tai, kas buvo išdėstyta šiame straipsnyje, galima pasakyti, jog XVII–XVIII a. galutinis kauniečių pavardžių formavimasis dar nebuvo pasibaigęs. Tai liudija gausybė įvairių pavardžių variantų. Jų atsiradimą sąlygojo įvairios aplinkybės. Visų pirma, Kauno miesto tarybos, vaito, suolininkų teismų raštinės savo knygas, kuriose užfiksuotos kauniečių pavardės, rašė ne lietuvių, o senąja lenkų ir lotynų kalba. Taigi miestiečių antroponimai buvo slavinami, lotyninami ir pan. Todėl jau susiformavusi to paties asmens pavardė skirtinguose bylos įrašuose galėjo būti kaip nors pakeista. Kalbamajam reiškiniui turėjo įtakos tirtų aktų knygų specifika. Jos paprastai buvo rašomos praktiniais sumetimais, todėl tiksli kauniečių pavardžių rašyba niekam nerūpėjo. Jau paminėtas ieškovas ar atsakovas kitame bylos nagrinėjimo protokole galėjo būti užrašytas kitokia pavardės forma. Šis įvairavimas iš dalies susijęs ir su neoficialiu miestiečių apibūdinimu. Mat XVII–XVIII a. Kauno teismuose jiems būdavo leidžiama kalbėti, atsakinėti į įvairius klausimus. Visai įmanoma, kad šie asmenys patys pasivadindavo skirtingai. XVIII a., kai miesto raštinių aplinka tapo nelietuviška, atsirado ypač palankios sąlygos plisti įvairioms tos pačios pavardės formoms.

Baigiant galima pateikti tokias išvadas:

1. XVII–XVIII a. Kauno miestiečių pavardžių lytys dar svyravo.
2. XVII a. pavardžių variantai suskirstyti į tris grupes: 1) pavardžių variantai, susidarę dėl užrašymo ir fonetinių ypatumų, 2) pavardžių variantai, besiskiriantys galūnėmis, ir 3) pavardžių variantai su skirtingomis patroniminėmis priesagomis. Pastarųjų dviejų grupių variantai straipsnyje pavadinti MORFOLOGINIAIS. Daugiausia aptarta pirmosios grupės pavardžių formų.
3. XVIII a. Kauno miesto aktų knygose užrašytos pavardės taip pat įvairavo. Itin daug pasitaikė grafinių fonetinių pavardžių variantų.

ŠALTINIAI

- AI₁ – 1693 m. aktų įrašų knyga. Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius (toliau – VUBRS). F. 7. B. 13868, 1.
- AI₂ – 1738–1749 m. aktų įrašų knyga. VUBRS. F. 7. B. 13868, 2.
- AI₃ – 1743–1748 m. aktų įrašų knyga. VUBRS. F. 7. B. 13868, 3.
- AI₄ – 1749–1753 m. aktų įrašų knyga. VUBRS. F. 7. B. 13868, 4.
- AI₅ – 1747–1768 m. aktų įrašų knyga. Lietuvos valstybės istorijos archyvas (toliau – LVIA). F. SA. B. 13870.
- AI₆ – 1763–1773 m. aktų įrašų knyga. LVIA. F. SA. B. 13871.
- AI₇ – 1771–1781 m. aktų įrašų knyga. LVIA. F. SA. B. 13872.
- AI₈ – 1780–1784 m. aktų įrašų knyga. LVIA. F. SA. B. 13873.
- AI₉ – 1781–1788 m. aktų įrašų knyga. LVIA. F. SA. B. 13874.
- AI₁₀ – 1789–1792 m. aktų įrašų knyga. LVIA. F. SA. B. 13877.
- AI₁₁ – 1796–1798 m. aktų įrašų knyga. LVIA. F. SA. B. 13877.
- AKA₁ – 1779–1781 m. archyvo knygų aprašas, 2. LVIA. F. SA. B. 18657.
- AKA₂ – 1788–1809 m. archyvo knygų aprašas. LVIA. F. SA. B. 18653.

- B₁ – 1779–1780 m. burmistro knyga. LVIA. F. SA. B. 19625.
 B₂ – 1780–1785 m. burmistro knyga. LVIA. F. SA. B. 19622.
 L₁ – 1754–1759 m. lentvaičio knyga. LVIA. F. SA. B. 19588.
 L₂ – 1755–1763 m. lentvaičio knyga. LVIA. F. SA. B. 19592.
 L₃ – 1763–1765 m. lentvaičio knyga. LVIA. F. SA. B. 19602.
 L₄ – 1768–1771 m. lentvaičio knyga. LVIA. F. SA. B. 19596.
 L₅ – 1771–1773 m. lentvaičio knyga. LVIA. F. SA. B. 19599.
 L₆ – 1773 m. lentvaičio knyga. LVIA. F. SA. B. 19601.
 L₇ – 1773–1775 m. lentvaičio knyga. LVIA. F. SA. B. 19605.
 L₈ – 1775–1776 m. lentvaičio knyga. LVIA. F. SA. B. 19606.
 L₉ – 1776–1778 m. lentvaičio knyga. LVIA. F. SA. B. 19607.
 L₁₀ – 1778–1781 m. lentvaičio knyga. LVIA. F. SA. B. 19627.
 L₁₁ – 1780–1781 m. lentvaičio knyga. LVIA. F. SA. B. 19610.
 M₁ – 1604–1610 m. magistrato knyga. VUBRS. F. 7. B. 13856.
 M₂ – 1752–1786 m. magistrato posėdžių protokolai. LVIA. F. SA. B. 19587.
 M₃ – 1786–1796 m. magistrato posėdžių knyga. LVIA. F. SA. B. 19560.
 MS₁ – 1683–1773 m. mišri knyga: magistrato posėdžių protokolai, magistrato ir suolininkų teismų protokolai ir aktai. VUBRS. F. 7. B. 13867.
 MS₂ – 1686–1776 m. mišri knyga: magistrato posėdžių protokolai, magistrato ir suolininkų teismų protokolai ir aktai. VUBRS. F. 7. B. 13867.
 MV – 1603–1629 m. mišri magistrato ir vaito knyga. VUBRS. F. 7. B. 13855.
 S₁ – 1610–1622 m. suolininkų knyga. VUBRS. F. 7. B. 13861.
 S₂ – 1622–1640 m. suolininkų knyga. LVIA. F. SA. B. 13863.
 S₃ – 1662–1673 m. suolininkų knyga. VUBRS. F. 7. B. 13865.
 SV₁ – 1758–1762 m. suolininkų ir vaito teismo knyga. LVIA. F. SA. B. 19589.
 SV₂ – 1763–1767 m. suolininkų ir vaito teismo knyga. LVIA. F. SA. B. 19593.
 V₁ – 1606–1608 m. vaito knyga. VUBRS. F. 7. B. 13859.
 VSM – 1608–1616 m. mišri vaito, suolininkų ir magistrato knyga. VUBRS. F. 7. B. 13860.

LITERATŪRA

- BENSON, S. 1990: Variations in the Swedish forename system. *Proceedings of the XVIIth International Congress of Onomastic Sciences 1. Helsinki, 13–18 August 1990*, Helsinki: The University of Helsinki and the Finnish Research Centre for Domestic Languages, 194–201.
- BUBAK, J. 1981: Процессы формирования польских фамилий в южной части территории малой Польши в XV–XVII вв. *Proceedings of the International Congress of Onomastic Sciences 1. Cracow, August 21–25, 1978*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 251–257.
- BUBAK, J. 1986: *Proces kształtowania się polskiego nazwiska mieszczańskiego i chłopskiego*, Kraków: Nakładem Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- ДАМБЕ, В. [ДАМБЕ В. Ф.] 1970: Варианты латышских имен. Никонов, В. А., Суперанская, А. В., ред., *Антропони́мика*, Москва: Наука, 218–219.
- GVOZDEVA, E. L. 1990: Морфологические варианты мужских календарных имен в русской деловой письменности XIV–XVI вв. *Шоста республіканська ономастична конференція 4–6 грудня 1990 року. Тези доповідей і повідомлень. Теоретична та історична ономастика*, Одеса: Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні 13–14.
- JABLONSKIS, K. 1979: *Istorija ir jos šaltiniai*, Vilnius: Moksas.
- KIAUPA, Z. 1973: Kauno miesto senojo archyvo likimas. *Lietuvos TSR mokslų akademijos darbai. Serija A*, 2 (43), 125–140.

- KRAKALIJA, L. V. 1974: До питання класифікації буковинських антропонімічних варіантів. *Мовознавство* 2 (44), 53–58.
- KUČERENKO, L. I. 1990: Однорівнева і багаторівнева варіантність антропонімів. *Шоста республіканська ономастична конференція 4–6 грудня 1990 року. Тези доповідей і повідомлень. Теоретична та історична ономастика*, Одеса: Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні, 45–46.
- KUZAVINIS, K., SAVUKYNAS, B. 1994: *Lietuvių vardų kilmės žodynas*, Vilnius: Mokslas.
- MACIEJAUSKIENĖ [МАЦЕЯУСКЕНЕ], V. 1990: Влияние языка источников на вариантность литовских фамилий в XVIII веке. Kondratiuk, M., red., *Balto-slowiańskie związki językowe*, Wrocław etc.: Ossolineum, 263–273. (Prace Sławistyczne, 81.)
- MACIEJAUSKIENĖ, V. 1991: *Lietuvių pavardžių susidarymas XIII–XVIII a.*, Vilnius: Mokslas.
- MACIEJAUSKIENĖ, V. 1993: Kriaunų parapijos XVII–XVIII a. asmenvardžiai. *Lietuvių kalbotyros klausimai* 32, 34–99.
- MACIEJAUSKIENĖ, V. 1997: Lietuvių pavardžių variavimas XIX amžiuje. *Lituanistica* 2 (30), 71–88.
- OKSAS, J. 2000: Buvusios Kauno evangelikų-liuteronų bažnyčios bei parapijos pastatų komplekso (senamiesčio 14 kvartalo) istoriniai tyrimai. *Kauno istorijos metraštis* 2, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 177–210.
- PODOL'SKAJA, N. V. 1978: *Словарь русской ономастической терминологии*, Москва: Наука.
- RAGAUSKAITĖ, A. 2002: Kauno miestiečių pavardžių formavimasis XVI–XVIII amžiuje. *Acta Linguistica Lithuanica* 45, 123–143.
- SIMINA, T. J. 1970: Бытовые варианты личных имен (по материалам древних письменных памятников и современной антропоники Пинежья). Никонов, В. А., Суперанская, А. В., ред., *Антропонимика*, Москва: Наука, 189–194.
- SUPERANSKAJA, A. V. 1969: *Структура имени собственного*, Москва: Наука.
- SUPERANSKAJA, A. V. 1978: Новые русские имена. *Onoma* 22, 414–430.
- VANAGAS, A., red. 1985–1989: *Lietuvių pavardžių žodynas* 1–2, Vilnius: Mokslas.
- VIZGALOV, P. I. 1973: Синонимия и вариантность прозвищ. Кузеев, Р. Г., Никонов, В. А., ред., *Ономастика Поволжья* 3, Уфа: Академия наук СССР. Башкирский филиал. Институт этнографии им. Н. Н. Миклухо-Маклая. Башкирский государственный университет, 167–170.
- ZINKEVICIUS, Z. 1977: *Lietuvių antroponimika. Vilniaus lietuvių asmenvardžiai XVII a. pradžioje*, Vilnius: Mokslas.

Alma Ragauskaitė

Lietuvių kalbos institutas

Vileišio g. 5, 2055 Vilnius, Lietuva

alma@lki.lt

Gauta 2002 08 14